

Men Lukas säger ju också, liksom Markus, att lärjungarna ryckte av (*tillein*) ax och därmed utförde en lagstridig handling? Ja, men detta element ingick inte i "den ursprungliga berättelsen". Det är den grekiske översättaren (jfr p. 3) som i sin okunnighet har tillfogat denna detalj: "To make the scene more vivid, he added the statement about plucking the wheat and thus introduced the one and only act of transgression of the law recorded in the Synoptic tradition" (s. 35). *Nicht überzeugend*.

Flussers bok är ändå inte något genomgripande försök till en s.k. *Heimholung* av Jesus. Det framgår bl.a. av hans betoning av Jesu messianska "självmedvetande". I epilogen nämner han att boken innebär ett avståndstagande från den "moderna fördomen" som inte ser just något samband mellan Jesu självförståelse och kyrkans förkunnelse.

Sven-Olav Back

Paul Trio och Marjan De Smet (red.): *The use and abuse of sacred places in late medieval towns* (Mediaevalia Lovaniensia I/XXXVIII). 247 sid. Leuven university press, Leuven 2006.

En konferens i Kortrijk 2003 har resulterat i denna bok med inledning, sammanfattning samt tio artiklar på engelska och tyska. I fokus står användandet av kyrkor och andra kyrkliga byggnader för icke-kyrkliga ändamål. Det sammanhängande geografiska område från vilket exempel hämtas framställs i boken dock naturligen som tre separata områden, de låga länderna (Belgien, Nederländerna och franska Flandern), tyska områden inom kejsardömet och England.

En fascinerande historia, berättad av Jenny Rahel Oesterle, som illustrerar sambandet mellan det kyrkliga och det samhällsliga kring kyrkobyggnader och även gudstjänst handlar om nödvändigheten av två kyrkor vid kröningar, en för kröningen och en annan för den efterföljande mässan. Vid pingsten 1081 befann sig därför Henrik IV, som tänkt sig en kröning i Rom men inte kunde komma in i staden, i en prekär situation då två lämpliga kyrkor inte fanns tillgängliga. I stället restes två tält för högtidligheterna. Konungarnas behov av städer som var byggda efter deras specifika liturgiska och ceremoniella behov och inte endast för biskop och kyrka kunde leda till att städer, såsom Augsburg, Paderborn och Bamberg, byggdes eller förändrades.

Ett annat arrangemang av blandad karaktär som ingående behandlas i en artikel av Jacoba van Leeuwen var högtidliga proklamationer av ingångna freder. Det efterföljande firandet kunde inkludera processioner, klockringning, predikningar och mässor. Här för-

klaras även hur texten i sig var ett rituellt element och hur viktiga handlingar utfärdades, lästes upp och förstördes som en del av ett ritual.

Särskilt handlar dock artiklarna om hur den vigda och avskilda kyrkan användes för en mängd ändamål förutom de strikt kyrkliga. Kyrkan kunde fungera som ersättare för ett rådhus som centrum för stadsförvaltningen eller, när rådhus fanns, som ett biställe till rådhuset. Ofta var skälen av uppenbart praktisk art, men mot senmedeltiden är det tydligt att även andra skäl spelade in då det i många städer fanns andra hus att tillgå.

Den flytande gränsen mellan kyrkligt och profant exemplifierades väl av kyrktornen som ofta fungerade som vaktorn och innehöll stadens larmklocka. Kyrkklockor av varje slag var i tider av oro av strategisk betydelse. Larm slogs och uppmärksamhet påkallades, varför det vid ett uppror var viktigt att snarast få kontroll över kyrkklockorna. Tornen kunde även innehålla stadens arkiv. På grund av sitt bruk var tornen ibland stadens och ej kyrkans. Än i dag äger städerna Antwerpen och Mechelen tornen till sina städers katedraler och betalar för dem.

Städerna kunde även ha direkta intressen i byggnaderna. Under senmedeltiden tillkom rådskapellet som företeelse. Detta var rådets gudstjänstrum vare sig det fanns i rådhuset, var tillbyggt till en kyrka eller var en egen byggnad. Exempelvis kunde en särskild stadskaplan vara präst däri och rådets sammanträden börja med mässa där. På tyskspråkligt område tillkom de första rådskapellen omkring år 1300. I Nederländerna var Utrecht tidigast med ett rådskapell från 1391.

Framför allt behandlar dock artiklarna kyrkobyggnaden i sig.

En byggnad som alla skulle besöka var i sig ideal för tillkännagivanden av alla slag. Långhuset, delar av det eller något kor kunde användas som domstolslokal, något som kunde medföra konflikter, som i St Stephens kapell i New Romney, där stadens domstol kunde hålla session även under gudstjänsttid. I kyrkan kunde stadens arkiv liksom senare stadens bibliotek inrymmas. Det förekom även att enskilda personer kunde deponera sina viktigaste handlingar i en kyrka. Detta bruk bidrog till att tillföra prästerskapet uppgifter, exempelvis att verkställa föreskrifter i ett testamente.

Kyrkobyggnader kunde också innebära ett problem. I orostider förekom förstörelse av kyrkor och kloster av militära skäl, inte minst av en stads försvarare. Denna "den brända jordens taktik" medförde enligt Marjan De Smet en ökad förstörelse under 1500-talet, möjligen beroende på fler och större krig och förändrad krigsteknik. Å andra sidan var särskilt klos-

ter också ideala och ofta använda platser för fredsförhandlingar.

En betydelsefull roll i kyrkolivet spelades av patronus för inte minst kloster. Ett klostrets patronus hade rätt till begravning i sitt kloster och släktens vapen kunde användas i klostrets dekoration och göra ett kloster till närmast ett släktmonument. Patronus kunde även använda klostret som representationslokal och i Londons kloster kunde parlamentssessioner liksom annan offentlig verksamhet, såsom kansli och möten med det kungliga rådet och andra organ, förekomma.

Brigitte Dekeyzer tar i sin artikel upp en delvis annan betydelse av patronus när hon studerar hur beställare av altarskåp avbildades i målningarna och inte minst utvecklingen av och de skilda betydelseerna av olika placeringar av beställarna i bilden och i helheten. I ett brett perspektiv sågs konsten som uttryck såväl för salighetslängtan som immanent nytthet.

Ett teoretiskt intressant perspektiv lyfts också fram av Sheila Sweetinburch. Det handlar om rummet, inte minst kyrkorummet, och hur det helgade rummet påverkade den lokala förståelsen av de i och för sig profana händelser såsom val och domstolsförhandlingar som ägde rum i kyrkan.

Några artikelförfattare har nämnts här, men det kunde lika gärna varit andra; artiklarna är genomgående av god kvalitet. Ämnesområdet kan av vissa ses som avsidat, men för den intresserade är detta en viktig bok och många debattfrågor idag får en belysning från en annan tid, en annan plats.

Vid genomläsningen slår mig högtidlighetens stora betydelse liksom hur komplex historien verkligen är bortom det principiella plan (lagstiftning, auktoriteter) vi ofta utgår från. Principerna verkar, visst, men realiteterna de utmynnar i kan variera mycket.

En motsvarande bok där landsbygden står i centrum vore välkommen.

Martin Bergman

David Grummett: *De Lubac. A Guide for the Perplexed. With a foreword by Avery Cardinal Dulles* (London: Continuum Books, T&TClark, 2007). 187 sid.

Guides for the Perplexed är en ambitiös serie med guider till olika teologer och olika teologiska teman. David Grummett är en ung och produktiv forskare vid University of Exeter, specialist på modern fransk katolsk teologi (och på teologi och vegetarianism). Henri de Lubac är just fransman, 1900-talsjesuit, en fundamentalteolog vars tänkande allt tydligare framstår som ett av de viktigaste när Vatikanum II:s texter växte fram. Själva boken vittnar om både bred och djup kunskap om hela de Lubacs författarskap, men be-

gränsar för det mesta blickfält och referenser till texter som finns översatta till engelska. Det finns de som är glada över sådant.

Boken är uppbyggd kring sju teman som delvis är anknutna till de Lubacs ibland dramatiska biografi. Hans levnadsöde är i sig intressant, men ganska välbekant och tröskas f.n. till leda i fransk heroiserande lubacforskning. När Grummett inte knyter teologin till forskningsföremålets biografi blir det riktigt bra; i synnerhet ingresserna till resp. kapitel är i dessa fall mycket väl genomarbetade och tydliggör radikaliteten och sammanhanget i de Lubacs teologi på ett ofta mycket elegant sätt.

Själva uppbyggnaden av de Lubacs teologiska värld är nämligen inte helt lättåtkomlig. Han förebar att han var historisk teolog och skrev ofta korta texter *ad hoc*, och han skrev aldrig någon ”dogmatik”. Mycket av hans positiva teologi finns dessutom i aforismer, skenbart utan sammanhang med varandra. I en analys med ambitionen att ta ett helhetsgrepp blir det därmed spännande att se hur författaren organiserar olika teman i förhållande till varandra.

Ansatsen i framställningen är de Lubacs nådelära: tanken att människan till sin natur söker skådandet av Gud – och därmed det grundskott de Lubac riktar mot nythomismens åtskillnad mellan natur och nåd. Sedan blir det spännande: nästa avsnitt förefaller först vara biografiskt, om de Lubacs antinazism under Andra världskriget. Grummett, som är samhällsvetare i botten, vill med detta visa hur kontexterna för, motivationerna till och följderna av de Lubacs teologi är i grunden politiska. Nådeläran implicerar nämligen att människan har frihet och samvete, och att det inte går att skilja sekulärt och andligt åt. Här pekar framställningen rakt in en postmodern diskurs om individ, samvete och samhälle.

Med denna infallsvinkel tror jag att Grummett förnävar det som hos de Lubac är mer fundamentalt: begreppet *humanité* (människlighet i ordets dubbla betydelse). Han talar knappast om människan som politisk, men däremot mycket tydligt om henne som social, och om ”dogmats sociala karaktär”. Den bok som mer än någon annan samlar alla teman i de Lubacs tänkande heter just *Catholicisme – les aspects sociaux du dogme*. Det är faktiskt en aning egendomligt att detta mycket centrala arbete spelar en ganska undanskymd roll i Grummetts analys. Grummett kunde också varit tydligare och visat hur de Lubac tänker sig samspelet mellan tro och politik på ett annat sätt än vad både *Action catholique* (t.ex. Jacques Maritain) och en del befrielse-teologi (t.ex. Johann Baptist Metz och Hans Küng) gjorde: de Lubacs *humanité* börjar i människan som andlig, sökande Gud, och utifrån detta bestäms sedan hur tillvaron är byggd. Det är vidare ett rimligt antagande att de Lubacs arbete med *sémaines*